

УДК 316

Крайнова Т. І.

Голова громадської організації
«Міждисциплінарний інститут розвитку»,
волонтер соціального центру «Сім'я», м. Харків

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ТИПОВОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ ЯК УМОВА РОЗШИРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

В статті з'ясовуються головні напрями, форми і методи соціальної роботи з батьками дітей типового рівня розвитку, які сприяють успішному формуванню їх інклюзивного світогляду, формуванню практичного досвіду інклюзивного спілкування та дають змогу передати цей досвід своїм дітям у межах третьої складової розширеного інклюзивного простору – соціальному секторі.

Ключові слова: інклюзивне суспільство, сім'я, діти типового рівня розвитку, розширений інклюзивний простір.

В статтє вьясняются основне направления, формы и методы социальной работы с родителями детей типичного уровня развития, которые способствуют успешному формированию их инклюзивного мировоззрения, формированию практического опыта инклюзивного общения и дают возможность передать этот опыт своим детям в пределах третьей составляющей расширенного инклюзивного пространства – социальном секторе.

Ключевые слова: инклюзивное общество, семья, дети типичного уровня развития, расширенное инклюзивное пространство.

The main directions, forms and methods of working with parents of children of a typical level of development are elucidated in the article. These forms and methods contribute to the successful formation of their inclusive worldview, to the formation of practical experience of inclusive communication and provide an opportunity to pass on this experience to their children within the limits of the third component of an expanded inclusive space – in the social sector.

Keywords: an inclusive society, a family, children of a typical level of development, an expanded inclusive space.

На сучасному етапі, в умовах євроінтеграції український простір збагачується європейським досвідом розвитку суспільства. Однією з нових тенденцій розвитку суспільства є формування в українській громаді інклюзивного світогляду. Першим кроком на цьому шляху став розвиток в Україні інклюзивної освіти. Але інклюзивний розвиток не може замикатися лише межами загальноосвітнього шкільного простору. Він потребує розширеного інклюзивного простору. Водночас необхідна консолідована робота багатьох громадських організацій, що створюють найбільш сприятливе інклюзивне середовище.

Процес формування у дітей інклюзивного світогляду та практичного інклюзивного досвіду в Україні найбільш ефективно може здійснюватися за допомогою сім'ї, з опорою на сімейні цінності. Саме батьки є тією сполучною ланкою, яка дає змогу дітям із особливими потребами та дітям типового рівня розвитку активно спілкуватися не лише в школі, а й у позашкільних розвиваючих центрах, разом брати участь у спортивних змаганнях, подорожувати по рідному краю за містом. Тому підготовка, зокрема, батьків дітей типового рівня розвитку до активного формування розширеного інклюзивного простору є однією з найголовніших умов розвитку інклюзивного суспільства в Україні, що доводить актуальність зазначеної теми дослідження.

Форми і методи соціальної роботи з сім'ями в інклюзивній освіті широко представлені в наукових працях І. Білозерської, А. Колупаєвої, В. Оржеховської, Л. Цуркан, Г. Серпутько ін. Їх головною метою є обґрунтування необхідності взаємодії батьків з педагогами та психологами інклюзивних шкіл, зміст якої стосується планування навчального процесу.

Соціальна робота з сім'ями в позашкільному просторі є предметом дослідження таких вітчизняних дослідників, як О. Закусило, І. Іванова, Р. Кравченко, Н. Ольхова-Марчук, В. Тарасун, Л. Шипіцина та ін. Разом із тим, аналіз зазначених публікацій засвідчив, що висвітлена теорія та практика здебільшого спрямована на соціальну роботу з сім'ями, які виховують дітей з особливими потребами. У той час, як діти типового рівня розвитку та їх батьки, які складають головне приймаюче середовище, залишаються поза межами уваги, що значно ускладнює підготовку цілісного розширеного інклюзивного простору. Вищезазначене підтверджує наукову актуальність дослідження соціальної роботи з батьками дітей типового рівня розвитку

Метою даної статті є з'ясування головних напрямів, форм і методів соціальної роботи з батьками дітей типового рівня розвитку у межах третьої складової розширеного інклюзивного простору – соціальному секторі.

Розширений інклюзивний простір містить три головні сектори: освітній, медичний та соціальний (позамедичний, позашкільний) [1].

Дослідження сімей дітей типового рівня розвитку в форматі позашкільних розвиваючих занять вказують на те, що, як діти, так і їх батьки, являють собою певну соціальну групу, об'єднану єдиною метою успішного навчання та розвитку дітей в різноманітних гуртках. Важливе місце в цьому займають групові ідентифікації, які формуються на трьох рівнях: емоційному, ціннісно-світоглядному і поведінковому. Таким чином складається загальна типова ідентичність членів даної групи.

З появою в цій групі дітей із особливими потребами (дітей із особливостями розвитку), яких члени групи ідентифікують як «нетипових», «інших» або «чужих», групова ідентифікаційна цілісність порушується, що призводить до виникнення групової напруги, а іноді до агресивного захисту. Межі дисциплінарних норм, таких, як розподіл простору, встановлення часових меж, певного виду діяльності, консолідація спільних зусиль членів групи виявляються під загрозою. Виникає страх втрати культурних цінностей даної соціальної групи і загроза її ідентичності. Як наслідок цих процесів – включення двох видів захисної поведінки: соціальне виключення «інших» із своєї фізичної та психологічної території, або захист від ситуації нетиповості через механізми інтерпретації [2]. В останньому випадку, в ситуації відсутності реальних знань і досвіду спілкування, значний вплив на формування уявлень про дітей з особливими потребами мають стереотипи, забобони і негативні емоції, які типізують «інших» або «чужих», як небезпечних та «переміщують» їх в антагоністичну аутгрупу.

Носіями стереотипів частіше за все є батьки дітей типового рівня розвитку. Тож соціальний центр «Сім'я» (м. Харків) розпочав роботу з даною категорією мешканців територіальної громади м. Харкова. З метою попередження негативних проявів захисної поведінки в соціальному центрі «Сім'я» м. Харкова у співпраці з Харківською міською радою, громадськими організаціями «Єдиної соціальної мережі», а також активними батьками дітей типового рівня розвитку були зроблені наступні напрацювання:

– намічені форми і методи соціально-психологічної роботи з сім'ями дітей типового рівня розвитку;

– почата дослідницька робота з виявлення у батьків дітей типового рівня розвитку стереотипів, забобонів та неадекватних емоцій (як негативного, так і неадекватно позитивного характеру) у відношенні до дітей з особливими потребами та їх сімей, робота з пошуку найбільш ефективних практичних заходів подолання цих нереалістичних уявлень та попередження травми соціального відчуження сімей, які виховують дітей з особливими потребами;

– розроблені розвиваючі програми для інклюзивних груп сімейного характеру, які спрямовані на подолання стереотипів, формування реалістичного уявлення про дітей з особливими потребами, про їх сім'ї, а також на здобуття знань, умінь і навичок успішної взаємодії в розширеному інклюзивному просторі.

Головними формами роботи були обрані:

1. «Школа сучасної психології».
2. «Круглий стіл». («Майданчик розуміння», «Зустріч ідей»).
3. «Клуб ігрової творчості».
4. «Дні активного відпочинку, спорт та інклюзивний туризм».

Кожна з вищезазначених форм мала свої методи роботи з сім'ями в інклюзивному напрямі. Наприклад, в «Школі сучасної психології», в проведенні «Круглих столів» застосовувались наступні методи:

1. *Лекції, доповіді.* Ці методи сприяли формуванню знань про розвиток дітей типового рівня, про розвиток дітей з особливими потребами та підвищили інклюзивну компетенцію як батьків дітей з особливими потребами, так і батьків дітей типового рівня розвитку. Теоретичні знання дали змогу сформувати не тільки поняття відмінності між дітьми різних рівнів психічної організації, а також і поняття єдності певних етапів їх розвитку, що з'єднало сім'ї двох груп.

2. *Дискусія.* Цей метод сформував навички позитивного дискутування, дав змогу побачити різні точки зору на ту чи іншу життєву ситуацію інклюзивного характеру, всебічно проаналізувати їх, позбутися стереотипів, укріпити свою особисту ідентичність.

3. *Дослідницький метод* (спостереження, опитування: групове та індивідуальне інтерв'ю, аналіз нарративних матеріалів) виявив у батьків дітей типового рівня розвитку стереотипи, забобони та неадекватні емоції (як негативного, так і неадекватно позитивного характеру) у відношенні до дітей з особливими потребами та до їх сімей. Це дало змогу знайти найбільш ефективні практичні форми та методи подолання цих нереалістичних уявлень та попередження травми соціального відчуження сімей, які виховують дітей з особливими потребами.

Такі форми роботи, як «Клуб ігрової творчості», «Дні активного відпочинку, спорт та інклюзивний туризм» мали наступні методи їх практичного втілення: сімейні свята, спортивні фестивалі та змагання, подорожі за межі міста та інші. Ці методи сприяли формуванню практичних навичок у батьків дітей типового рівня розвитку в спілкуванні з дітьми з особливими потребами, а також навичок передачі цього досвіду своїм дітям.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, системна соціальна робота з батьками дітей типового рівня розвитку, що проводиться соціальним центром «Сім'я» (м. Харків), ведеться за наступними напрямками: соціально-психологічному, просвітницькому, дослідницькому. Напрацьовані наступні форми соціальної роботи: «Школа сучасної психології», «Круглий стіл». («Майданчик розуміння», «Зустріч ідей»), «Клуб ігрової творчості», «Дні активного відпочинку, спорт та інклюзивний туризм». Соціальна робота з батьками дітей типового рівня розвитку містить лекційні та ігрові методи, що застосовуються за розробленими розвиваючими програмами для інклюзивних груп сімейного характеру. Вона сприяє успішному формуванню інклюзивного світогляду та практичного досвіду сімей обох типів. Завдяки формуванню інклюзивної компетенції батьки дітей типового рівня розвитку можуть передати досвід позитивного інклюзивного світогляду своїм дітям. Це попереджує виникнення конфліктів між групами дітей типового рівня розвитку і дітьми з особливими потребами, формує доброзичливий розширений інклюзивний простір в суспільстві.

Особливості комунікації людей з різним досвідом соціального розвитку, різними рівнями психічної і фізичної організації потребують подальшого наукового вивчення і наукових досліджень в цьому напрямі. Найближчою перспективою теоретичних досліджень та формування практичного досвіду в інклюзивному розвитку нашого суспільства є область міжгрупових комунікацій, як в об'єднанні людей типового рівня розвитку та людей з особливими потребами, так і в професійній міждисциплінарній співпраці інклюзивно орієнтованих фахівців різних напрямів: педагогів, психологів, психотерапевтів, соціологів та інших. Значної уваги потребує наукова розробка та встановлення діагностичних критеріїв здатності/нездатності дітей типового рівня розвитку до соціального зближення і активної взаємодії з дітьми, які мають особливості фізичного або психологічного розвитку.

Література:

1. Крайнова Т.І. Від інклюзивної освіти – до інклюзивної громади: актуальні питання міждисциплінарного розвитку розширеного інклюзивного простору / Т.І. Крайнова // Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст., матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10-11 листоп., 2017) : у 2-х т. – Т.1. – С. 340–346.

2. Ярская-Смирнова Е. И. Социокультурный анализ нетипичности / Е.И. Ярская-Смирнова. Саратов : СГТУ, 1997.– С. 22-27.

3. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / за заг. ред. проф. А.Й. Капської. – К., 2000.– 372с.

4. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. / за ред. І. Д. Звереві. – К. : Наук. світ, 2006.– 316с.

«SOCIOПРОСТІР: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work», № 7 (2018)

«SOCIOПРОСТІР: междисциплинарный электронный сборник научных работ по социологии и социальной работе», № 7 (2018)

«SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи», № 7 (2018)

5. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї : стратегії, технології і моделі / В. М. Оржеховська. – Х. : Вид-во «Точка», 2007.– 200 с.

6. Путівник для батьків дітей з особливими потребами : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. – К. : ТОВВПЦ «Літопис – ХХ», 2010.–383 с.